

rodarummet.org • #196 sedan 1969

socialistisk
teoretisk
tidskrift

röda rummet.

#2
2022

Våld #196

Kära läsare

Anda sedan Ryssland 24 februari invaderade Ukraina har en betydande del av det offentliga strålkastarljuset riktats mot det pågående kriget. Den snabba omsvängningen i svensk säkerhetspolitik i konfliktens spår föranleder oss att lite närmare syna vilka skilda perspektiv på krig/fred samt militärväsendet som funnits i svensk arbetar- och folkrörelse. I detta nummer utgör det ett block med fyra artiklar. Dessutom förmedlar Johan Örestig – i artikeln *Gemenskapen där borta, våldet här hemma* – en mångfasetterad betraktelse över hur krig påverkar oss som sociala varelser, kopplat till ett brutalt klassamhälle och vilka lärdomar det kan ge oss som ekosocialister. Vi har därtill förmånen att få publicera ett utdrag ur Ståle Holgersens bok *I krisernas tid* – med utgivningsdatum 14 oktober – där författaren inte minst undersöker sambandet mellan ekonomiska- och ekologiska kriser i det rådande globala systemet. Slutligen recenserar Alexander Kirchoff Johan Söderbergs bok *Kritik av underdog-metafysiken*.

Vart är egentligen det svenska samhället på väg? Det är en berättigad fråga att ställa efter den raska ansökan om Nato-medlemskap i svallvågorna efter den ryska invasionen. Ännu har dock inte det turkiska parlamentet godkänt Sverige. Erdogans auktoritära styre kräver bland annat att 73 "terrorister" utlämnas. I vilken mån detta krav kommer att uppfyllas återstår att se, men Magdalena Andersson kommenterar att förhandlingarna "går bra". I en intervju under valrörelsen kunde inte heller statsministern rakt av svara på frågan om Sverige fortfarande kräver HDP-ledaren Selahattin Demirtas omedelbara frigivning. Andersson bad "att få återkomma". Vi ska då minnas att HDP faktiskt är de svenska socialdemokraternas turkiska systerparti. Det allra mest remarkabla i den rådande anpassningen är dock att Inspektionen för Strategiska Produkter (ISP) nyligen deklarerat att svensk vapenexport till Turkiet återigen är tillåten.

Det finns ingen anledning att idealisera det förflutna, även under eran Erlander/Palme dök vid ett flertal tillfällen svenska vapen

upp på platser där de rimligen inte borde funnits. Mest uppenbart var det under Vietnamkriget när Australiens soldater lovprisade granatgeväret Carl-Gustaf, hur effektivt det trängde genom FNL:s bunkrar: "Vietcong satt som kackerlackor längs med väggarna".

Men saker och ting har bevisligen i dessa avseenden blivit värre, mycket värre. Sverige förser Saudiarabien och Förenade Arabemiraten med stridsledningssystem under det pågående Jemenkriget, "vår tids värsta humanitära katastrof", enligt FN:s generalsekreterare. Nu fritt fram för vapen till Turkiet. Erdogans regim har redan två gånger under senare år invaderat Rojava i norra Syrien. Regimen sticker inte heller under stol med att man nu förbereder en tredje invasion. Beslutet om vapenexporten är så skämmigt skandalöst att Ann Lindé och Peter Hultqvist inte själva ville utlysa en presskonferens och förmedla det, istället gömmer man sig bakom ISP:s anonyma tjänstemannakår – ett skådespel värdigt Kafka.

>3

Antimilitarism i historiskt perspektiv

>6

Ett starkt totalförsvar behövs

>7

Roten till krig

>8

Anti-militarism och pacifism

>10

Våldet här hemma

>13

Underdog-metafysiken

>14

Krisernas tid

röda rummet.

Röda Rummet är Socialistisk Politikens kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 *fjärde internationalen*). Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 86 sedan starten 1997 (nummer 196 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Redaktionen: Peter Jervelycke Belfrage, Åsa Hjalmers, Evelina Johansson Wilén, Martin Kehlmeier, Patrik Vulkan, Carl Wilén, Martin Fahlgren, Johannes Jensen, Mir Dusin Englund, Anders Karlsson, Ingemar Sandström, Jakob Sandberg, Christina Schmidt och Johan Örestig.
Ansvarig utgivare: Anders Karlsson
Grafisk form: Ulf Östman
Omslagsbild: Provincial Archives of Alberta @flickr
CC BY-NC-ND 2.0

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg
E-post: rodarummet@hotmail.com
Prenumeration: 150 kronor för fyra nummer
Plusgiro: röda rummet 13 04 07-0
Hemsida: www.rodarummet.org
Tryck: V-Tab, 2022
ISSN: 1403-3844

Från ”Inte en man, inte ett öre” till nationell upprustning

Antimilitarism i historiskt perspektiv

Egentligen var det över redan då. Möjligheten för arbetarklassens internationalism och organisering över gränserna att hindra stormakternas krig. Två år tidigare tyckte sig den Andra Internationalens socialdemokratiska masspartier ha lyckats. Genom den socialistiska världskongressen i Basel 1912 och massprotester runt om i Europa verkade Balkankrigen ha hindrats från att utvecklas till världskrig. Långt upp i norr hade den svenska arbetarrörelsen ett antal år tidigare, 1905, hejdat ett krig mot Norge. Och världskongress efter världskongress deklarerade att den internationella arbetarklassen skulle göra allt för att stoppa krigen.

Men framgångarna var skenbara. När de moderna staterna mobiliserade hela sitt nationalistiska och militära maskineri bröts dåtidens arbetar- och fredsrörelser sönder som stickor. Fredrik Egefur undersökte i doktorsavhandlingen ”Gränslösa rörelser för fred 1889-1914”, hur det kom sig att arbetar- och fredsrörelserna med sina miljontals anhängare inte lyckades stoppa det storkrig som redan kring sekelskiftet 18-1900 varslades vid rustningshorisonten. Hans fokus är oförmågan att samarbeta då klassfrågan höll rörelserna isär. De internationella fredsorganisationerna var i huvudsak borgerliga eller religiösa utan förankring i arbetarklassen och verkade för militärvägran eller skiljedom. Egefur visar hur deras idégodis inte kunde hantera vare sig koloniala befrielse- eller nationella försvarskrig. Orden, eller ”pennan” som det ofta heter, var inte alls starkare än svärdet. När världskriget bröt ut 1914 hade de pacifistiska rörelserna ingenting att sätta emot. För arbetarrörelserna kunde saken stått annorlunda, åtminstone i teorin. Här fanns en social kraft som genom kollektiv mobiliseringsvägran och generalstrejker tänktes ha möjlighet att fysiskt förhindra krigen. Men kraften splittrades direkt.

När den tyska socialdemokratin, världens då starkaste arbetarrörelse, ställdes inför vad de trodde var ett försvarskrig mot Ryssland, försvann betänkligheterna. Marx hade, på sin tid, sett ett försvarskrig mot tsarismens Ryssland, ”Europas gendarm”, som det enda berättigade. August Bebel, den tyska socialdemokratins

pionjär, förklarade att i händelse av krig mot Ryssland skulle även han dra på sig ”den fältgrå” uniformen. Ett krig mellan Ryssland och Tyskland handlade, tänkte sig den tidens tyska socialister, om nattsvartaste högerreaktion mot världens mest framgångsrika sociala reformarbete genom den tyska arbetarrörelsens försorg.

Genom den tidens militära paktsystem innebar dock kriget mot Ryssland också tyskt krig mot Frankrike. Den franska socialismens huvudkrafter var patriotiska i traditionen från franska revolutionen och Pariskommunen. Likt de revolutionära kommunarderna 1871 var det självklart att blåsa till strid mot de invaderande ”preussarna” 1914 likväl som drygt fyrtio år tidigare.

Den dåvarande socialdemokratiska arbetarrörelsen i Europa förenade egentligen på idéplanet flera olika förhållningssätt till såväl nationen som militärfrågan. Rörelsens ideologiska rötter gick tillbaka till både franska revolutionen och 1860-talets Internationella Arbetarassociationen, den första Internationalen. Den franska revolutionens radikala jakobiner hade gått i spetsen för ”medborgarnationen”, en republikansk radikal vänsternationalism som massmobiliserade den manliga befolkningen genom uppfinningen ”allmän värnplikt” mot kontrarevolutionens styrkor. Till skillnad från den växande tyska nationalismens etniska prägel var den franska ”civisk”, det vill säga utgick från ”politisk” grund i form av revolutionens medborgarideal. ”Le citoyen”, den manlige medborgaren, bestämdes inte från ras, ursprung eller vad vi idag kallar etnicitet utan från anslutning till och försvar för dessa ideal. Det var i förlängningen av striden för medborgarnationen som mänskligheten till sist skulle förenas i fred och lycka. Något som utvecklades av Anacharsis de Cloots från den yttersta vänsterns sk ”hébertister”. Han hade ersatt sin gamla adelstitel med beteckningen ”talesman för den mänskliga rasen” och propagerade för att göra Paris till den internationella staden, Cosmopolis, det ”Nya Jerusalem”. Likt övriga ledande hébertister avrättades han men idéerna levde vidare in i 1860-talets Första Internationalen där Marx och Engels var verksamma.

Den Internationella Arbetarassociationens stadga från oktober 1864 satte ”sanning, rättvisa och moral” som utgångspunkten för relationen mellan alla människor, ”utan hänsyn till hudfärg, trosuppfattning eller nationalitet.” Arbetarklassens frigörelse var varken ett ”lokalt eller nationellt utan ett socialt problem”. Inom rörelsen fanns starka krafter som överhuvudtaget inte ville befatta sig med nationella frågor, som de franska anhängarna av Pierre-Joseph Proudhon. De motsatte sig att internationalen uttalade sitt stöd för, eller ens diskuterade, den polska frigörelsekampen mot Ryssland. När det gällde kriget mellan Österrike och Preussen

1866 manade dock internationalens generalråd arbetarklassen till neutralitet med motiveringen att kriget handlade om rivalitet mellan stater och regeringar, något arbetarklassen inte borde lägga sig i utan istället kämpa för sin egen sociala och politiska frigörelse. Generalrådet hänvisade till Anacharsis de Cloots kosmopolitism med orden: ”De fattiga har inget fosterland, i alla länder lider de under samma onda och inser därför att gränserna som upprättats av de krafter som mer effektivt söker förslava folket måste falla. Det är de fattiga, fram för allt de fattiga, som kommer att förverkliga drömmen från den gode Anacharsis de Cloots – denne talesman för den mänskliga rasen – att förverkliga folkens stora federation.”

Men parallellt med den kosmopolitiska hållningen tog den Första Internationalen efterhand ställning för nationella rättigheter bland annat genom det stöd åt Polens och Irlands självständighetssträvanden som Marx pläderat för. Framväxten av nationella socialdemokratiska masspartier under årtiondena efter Pariskommunen och den Första Internationalens upplösning medförde en växande programmatisk och strategisk spänning mellan det fosterlandslösa och nationella. Även om den tidens socialister hade skapat en internationell sammanslutning var de från början omgärdade av nationalstatens politiska ramverk. Den inbyggda spänningen, som trappades upp till motsättningar och skilsmässor, skulle sätta sin prägel på socialisters självuppfattning och vägval under det kommande århundradet. ”Arbetarklassen har inget fosterland”, skrev Kommunistiska manifestet 1848. ”Ännu”, kunde ha tillagts.

När världskriget bröt ut 1914 hade arbetarrörelser på olika håll i Europa börjat segra sig in i de moderna nationalstater som vuxit fram efter Kommunistiska manifestets dagar. Därtill hade arbetarrörelserna aldrig varit pacifistiska i religiös eller borgerlig mening. Arvet från stormningen av Bastiljen och revolutionskrigens Europa vävde samman idéerna om den eviga fredens framtidsrike med ”folket i vapen”. Vid krigsutbrottets statliga samhällsmobiliseringar kunde bara minoriteter hålla fast vid Första Internationalens ställningstaganden från 1866. Vad en minoritetsvänster och Lenins ryska bolsjevikerna kallade ett ”imperialistiskt krig” som krävde en defaitistisk hållning där den egna statens nederlag vore det ”mindre onda”, sågs av Andra Internationalens dominerande krafter som nationella försvarskrig; Serbiens försvar mot Österrike, Tysklands och Polens mot Ryssland, Frankrikes mot Tyskland, Englands till Belgiens försvar, Italiens mot Österrike osv. De enda exemplen på att arbetar- och folkliga rörelser i linje med Lenins förkunnelse lyckades sätta stopp för kriget var efter många krigsår genom våldsamma revolutioner i nederlagens och de statliga sammanbrottens spår, i Ryssland och Tyskland.

ARTIKELFÖRFATTARE

Håkan Blomqvist

är historiker knuten till Södertörns högskola med inriktning på arbetarrörelsen, nationalism och rastänkande. Bland hans senaste böcker märks *Socialism på Jiddish* och *Potatisrevolutionen 1917*.

”Kanske kan man säga att antimilitarismen efter första världskriget drastiskt ändrade karaktär, från löftesrikt framtidsinriktad fredsförhoppning till förtvivlad överlevnadsfråga.”

Att arbetar- och fredsrörelserna aldrig lyckades stoppa själva krigsutbrotten hade förstås inte bara att göra med idéernas värld. Inför militariserade statsmakters fulla styrka var den folkliga mobiliseringen i form av strejker och protester värlös. Före kriget fanns en utbredd föreställning att i det moderna Europas sena 18- och tidiga 1900-tal hörde överhetens gränslösa massakrer på trilskande bönder och upproriska hantverkare till det förgångna. I maskinsamhället, hoppades många socialister, kunde arbetarklassen stoppa hela samhället med strejker och knapptryck – och göra repressionen maktlös. Kolonialkrigens bestialiska folkutrotningar låg bortom horisonten. I megadödens, bombernas och gasens lösgjorda brutalitet ställde sig saken annorlunda. Att vapenlöst möta beväpnade statsmakter redo för massakrer var som en dödsdom. Krigssammanbrotten, revolutionerna och inbördeskrigen i centrala och östra Europa från 1917 demonstrerade med blodig övertydlig het att varken reguljära eller irreguljära militärstyrkor, vita, röda eller gröna, tvekade en sekund inför att slakta vapenlösa civila, män, kvinnor och barn i hundratusen- ja miljontal. Timothy Snyders ”Den blodiga jorden” fingervisar om de närmast ofattbara offer som skördades under några korta årtionden där världskrig och inbördeskrig drog fram. Christopher Brownings ”Ordinary men”, om en reservpolisbataljons deltagande i Förintelsen, visar hur relativt enkelt det var att förmå även politiskt oengagerade genomsnittsmän att massmörda judiska civila.

Kanske kan man säga att antimilitarismen efter första världskriget drastiskt ändrade karaktär, från löftesrikt framtidsinriktad fredsförhoppning till förtvivlad överlevnadsfråga.

För arbetarrörelsens dominerande krafter i de flesta länder utgjorde ”fosterlandsförsvaret” inte längre någon främmande fågel. Socialismen var inte lika med nationsförnekelse utan de Cloots framtida eviga fred skulle uppnås genom nationernas samverkan, gränsernas successiva nedhyvning och folkens ”förbrödring”. Arbetarklasserna hade genom demokratiska reformer erövat bitar av fosterlandet, nationsförsvaret var inte längre klassfrämmande. Men genom internationell samverkan i bland annat Nationernas Förbund, kunde krigsrisker och militära rustningar minska. Av den pacifistiska eller upproriska antimilitarismen blev internationellt samarbete, nedrustning och fredspolitik – samt kritik av militaristiska former som kadaverdisciplin och krigskultur.

Utom för revolutionära anarkister, syndikalister och kommunister.

I det svenska sammanhanget kom framförallt syndikalismen att kanalisera den typ av antimilitarism som präglade förkrigstiden där pacifism förenades med antistatlig klasskamp. Arbetarrörelsen kunde aldrig understödja statlig militarisering och krig även om väpnad kamp kunde vara en sista utväg mot överhetens förtryck.

Även kommunisterna förenade retoriskt pacifistiska argument mot militarism med proletärbeväpning, men också med statligt, nationellt försvar. Men nu handlade det inte om den svenska, borgerliga, staten utan om arbetarklassens sovjetstat i Ryssland. Där saknade inte längre arbetarklassen ett fosterland. Liket revolutionens Frankrike 1791 eller Pariskommunen 1871 måste det försvaras även militärt.

”Inte en man inte ett öre till det borgerliga klassförsvaret”, den socialistiska antimilitarismens slagord före första världskriget betydde för de svenska syndikalisterna motstånd mot all statlig militärmakt som ytterst tänktes utgöra överhetens klassförsvaret vare sig detta var blått, brunt eller rött. För kommunisterna gällde slagordet just borgerliga stater av svensk typ, inte socialistiska stater, som Sovjetunionen.

Båda linjerna bröts sönder inför fascismen och det följande, andra världskriget. Efter hand kom de alla att, från olika utgångspunkter och för olika sidor, ställa sig bakom väpnad kamp även från staters sida, inklusive borgerliga stater. Liknande utveckling kom att präglade de flesta socialistiska strömningar som tidigare propagerat mot militarism i dess olika former. Hur vanmäktig den rent pacifistiska antimilitarismen framstod gentemot fascismen illustreras av ”Kvinnornas vapenlösa uppror mot kriget” i Sverige från 1935, där Elin Wägner med flera fredsaktivister i olika omgångar försökte mobilisera till protester mot civilförsvaret, luftskydd och militär beredskap men med minskande gensvar och utan resultat.

Lenins bolsjeviker hade i Ryssland 1917 proklamerat ”krig mot kriget” för att störta de regimer som varit ansvariga för världskriget och nå en demokratisk fred utan annekteringar. Att benämna en sådan inriktning ”antimilitaristisk” vore väl generöst då den inte kunde genomföras utan vapenmakt. Själva termen ”antimilitarism” var heller inte någon som gärna brukades av de ryska bolsjevikerna hur populär den än var bland deras anhängare västerut. Den landsförvisade revolutionären Leo Trotskij som en gång byggt upp Röda Armén avvisade termen till förmån för ”proletär militarism” inför mötet med 1930-talets fascistiska stormvåg. Arbetarklassen måste, menade han, beväpna sig och i Spanien bygga upp en centraliserad Röd Armé mot fascismen, lokala miliser hade ingen chans mot Francos militärer. Det synsättet kom att sätta sin prägel på hans amerikanska anhängare, trotskisterna i Socialist Workers Party, SWP, vid ingången till andra världskriget 1940. ”Antimilitarism var riktig när vi kämpade mot krig under fredliga tider”, förklarade partiledaren James P Cannon hösten 1940. ”Men nu har vi ett nytt läge av universell militarism. Det är uppenbart att allt över hela världen inte kommer att avgöras av massmöten, inte av petitioner, inte av strejker, inte ens av massdemonstrationer på gatorna. Allt kommer att avgöras av militära medel med vapen i hand. Så kan vi nu vara anti-

militarister? Absolut inte, utan motsatsen.” Det proletära militärprogrammet handlade istället, menade Cannon i Trotskij efterföljd, om arbetarkontroll över mobilisering, militär träning, utväljande av befäl med mera. Det hindrade inte SWP från att motsätta sig USA:s inträde i det ”imperialistiska kriget” och få hela sin ledning fängslad för krigsmotstånd.

I den Fjärde International Trotskij hade inspirerat till 1938 gick många skilda vägar på just frågan om nationellt militärt försvar. De franska trotskisterna delades mellan PCI som 1940 propagerade för nationellt försvarskrig mot den tyska invasionen och anslöt sig till den väpnade motståndsrörelsen och CCI som höll fast vid ”proletärer i alla länder”, bedrev underjordiskt arbete på fabriker och propagerade ”förbrödring” mellan arbetare oavsett uniform.

Efter kriget var den tidigare formen av antimilitarism, både den pacifistiska och den klassorienterat antistatliga, närmast uttraderade, åtminstone i den svenska arbetarrörelsen. Både socialdemokrater och kommunister stod för ett starkt nationellt militärt försvar utan NATO-anslutning. Syndikalismen hade återförenats kring allmänt avståndstagande mot krig och rustningar men tog samtidigt bestämt avstånd från att ”avrusta demokratin” mot det ”kommunistiska hotet” från öster. Som en närmast bisarr rest av äldre antimilitarism framstod Albin Ströms lilla vänstersocialistiska parti som förespråkade medlemskap i NATO för att i skydd av kärnvapenparaplyet kunna militärt avrusta Sverige.

Möjligen kan man påstå att den gamla antimilitarismens två huvudspår, motstånd mot militärt våld och våldskultur tillsammans med motstånd mot statlig överhetsmakt, gärna betraktad som borgerlig, tog sig uttryck på andra sätt, som fredsrörelser för militär nedrustning, internationell avspänning, motstånd mot svenskt atomvapen och för kärnvapenfria zoner. Med vänsterradikalismens 1960- och 70-tal återkom de två huvudspåren i nya former. ”Vägra döda, vägra värnplikt” från VCO, Värnpliktsvägrarnas Centralorganisation, ljöd som ett eko från det pacifistiska spåret medan stödet för antikoloniala befrielseströrelser väpnade kamp mot den ”egna” imperialistiska världen mer handlade om motståndet mot de borgerliga staternas militärstyrkor. Inte sällan förenades de båda spåren i samma person.

Idag med storkrig mitt i Europa och risken för kärnvapenattacker återkommer alla de frågor och skiljelinjer som arbetarrörelserna brottats med i halvtannat sekel. Hela raden från krigsvägran och avrustning till klassbeväpning eller nationell försvarsupprustning tränger sig fram, inte minst inom vänstern. Frågan är om vi redan befinner oss i den universella militariseringens värld där allting avgörs med vapen i hand, eller om freden och dess metoder ännu har en chans. <<

Ett starkt totalförsvaret behövs för ett säkert samhälle

Hanna Gunnarsson, försvarspolitisk talesperson för Vänsterpartiet, utvecklar partiets syn på behovet av ett **folkförankrat militärt försvar**.

Vi lever i ett mer sårbart samhälle. De senaste åren har det blivit tydligt vilka civila hot som finns mot Sverige, som naturkatastrofer (bränder, torka och översvämningar) i klimatförändringens spår, olika former av it-attacker, splittring mellan olika grupper i samhället, påverkansförsök och falska nyheter. Tyvärr lever vi också i en värld där de militära hoten ökar. Ryssland har under de senaste åren blivit allt mer aggressiva gentemot sina grannländer, vilket kulminerade i den regelrätta invasionen av Ukraina i februari i år. Invasionen tvingade oss i Vänsterpartiet att omvärdera vår syn på utökningen av Sveriges militära försvar, och gjorde i slutändan att vi gick med på 2 % av BNP till det militära försvaret, trots den signal om Nato-anpassning som det sänder. Vänsterpartiet menar att ett väpnat angrepp mot Sverige är osannolikt, men att det utifrån dagens säkerhetspolitiska läge inte kan uteslutas.

Jämlikhet ger säkerhet och trygghet

I grunden menar Vänsterpartiet såklart att ett mer jämlikt samhälle är ett tryggare och säkrare samhälle. Det måste därför vara en del av vår säkerhetspolitik att göra samhället mer jämlikt och stärka samhällets grund – välfärden. Vi behöver ha ett större fokus på begreppet ”människlig säkerhet” och se människors säkerhet och trygghet i ett helhetsperspektiv. I en trygg och säker värld måste det finnas stabila mänskliga rättigheter, stark demokrati, mat och vatten till alla, jämställdhet och jämlikhet mellan grupper, frihet från våld, tvång och förtryck samt sjukvård tillgänglig för alla. Vår värld är tyvärr långt från säker för alla människor i dag.

Fortsatt nej till svenskt Nato-medlemskap

Trots att flera partier nu har svängt om synen på svenskt Nato-medlemskap står Vänsterpartiet fast på att militär alliansfrihet är en förutsättning för att kunna föra en självständig och progressiv utrikespolitik. Diplomati, bistånd och solidaritetsarbete är de viktigaste metoderna för att bygga fred i världen. Sverige ska vara en stark röst i världen och gå i spetsen för fred och nedrustning samtidigt som vi står upp för de mänskliga rättigheterna. Vänsterpartiet är fortsatt emot ett svenskt Nato-medlemskap och vi ser nu hur de krav och hot från Turkiet som vi varnade för har blivit verklighet. Det senaste beskedet från regeringen för att blika Turkiet är att Sverige återigen ska börja exportera vapen dit. Vänsterpartiet hade hellre velat att Sverige skulle fortsätta utveckla det nordiska försvarssamarbetet, där vi idag har ett mycket väl

utvecklat samarbete med Finland. Det är i den nordiska kontexten vi kan bygga bra samarbeten för att försvara oss tillsammans både mot civila och militära hot.

Stärk det svenska totalförsvaret

Vänsterpartiet står bakom arbetet för att återupprätta och stärka Sveriges samlade totalförsvaret, där det civila samhällets robusthet och motståndskraft stärks för att vi ska kunna stå emot olika former av kriser och i värsta fall krig. Totalförsvaret är hela samhället, allt från el och dricksvatten till evakueringar, kommunikation och infrastruktur. Ett starkt totalförsvaret kräver stora investeringar och ökade resurser till hela samhället, något som Vänsterpartiet förespråkar oavsett det säkerhetspolitiska läget i världen. De kriser vi sett senaste åren (stora skogsbränder, pandemin, IT-attacker och de många flyktingar som kommit till Sverige) visar med mycket stor tydlighet på hur svagt vårt välfärdssamhälle har blivit, hur lite resurser det finns och hur överarbetad personalen inom stora delar av välfärdssektorn är. Nedsänkningar har gjort välfärden mycket sårbar. Om personal i exempelvis sjukvården redan går på knäna innan en kris uppstår, hur ska de då kunna lägga in det extra arbete som en stor kris kräver? Det är kommunerna som bedriver en stor del av den verksamhet som ligger allra närmast människors vardag: förskolan, skolan, äldreomsorgen och det sociala arbetet. På regional nivå tillkommer samhällsviktiga verksamheter som sjukvård och kollektivtrafik. Allt detta måste fungera i en kris. För att kommunerna ska klarar av att hålla igång verksamheten krävs planering, resurser, kunskaper och övning.

Stoppa privatiseringarna

Privatiseringar och utförsäljningar av offentlig verksamhet gjort att många kommuner inte har rådighet över den samhällsviktiga verksamheten inom kommunens gränser, något som försvårar samordning och styrning vid kriser. Från att ha haft en offentlig organisation som hade överblick, kunde planera och prioritera har vi nu samhällsviktig verksamhet uppdelad på ett mycket stort antal aktörer, varav en del dessutom har utländskt ägande, som alla bara har koll på sin lilla bit. Det gör oss sårbara. Vi måste se betydelsen av offentligt ägande och offentlig styrning av samhällsviktig verksamhet som en del av arbetet med att bygga ett robust och säkert samhälle. Att sälja ut samhällsviktig verksamhet riskerar att utsätta både landet och medborgarna för stora risker. Vänsterpartiets motstånd mot privatiseringar och utländskt ägande av samhällsviktig verksamhet har därför de senaste åren också fått en säkerhetspolitisk dimension, vilket ytterligare stärker våra argument för att det är vänsterpolitik med fokus på gemenskap som skyddar oss från kriser, inte högerpolitikens konkurrens och splittring.

Ett folkförankrat totalförsvaret

Vänsterpartiet betonar vikten av ett folkligt förankrat försvar och en trovärdig svensk militär alliansfrihet. Den viktigaste grundpelaren

för folkförankring i det militära försvaret är värnplikten.

Försvaret av Sverige är en angelägenhet för hela befolkningen, oavsett bakgrund och erfarenheter.

Värnplikten återinfördes 2018 efter att ha varit vilande i tio år, och gjordes då allmän för både män och kvinnor. Ungefär 8000 ungdomar gör värnplikt varje år, ett mål som Vänsterpartiet står bakom. Det är såklart otroligt viktigt att värnplikten är en bra utbildning för alla som gör den, att det finns tillräckliga resurser, att alla får rätt materiel, att befälen har rätt utbildning, att ingen utsätts för någon form av kränkande behandling och att medinflytandet genom Plikttrådet fungerar.

Det ska vara möjligt att göra både militär och civil tjänstgöring. Vänsterpartiet förespråkar därför, precis som en majoritet av riksdagen under förra mandatperioden, att en civilplikt införs. En modern civilplikt inkluderar olika former av utbildningar som är viktiga för att stå emot kriser. Det kan t.ex. handla om beredskap inom elförsörjning, cyberförmåga, sjukvård, omsorg, transport, miljöskydd och logistik. Genom dessa utbildningar gör vi samhället ännu mer robust för olika typer av kriser och höjer kunskapsnivån hos befolkningen om hur var och en kan bidra i det civila försvaret.

En annan viktig del av folkförankringen av totalförsvaret är hemvärnet och de frivilliga försvarsorganisationerna. De har en bred medlemsbas av personer från olika delar av samhället med olika kunskaper och erfarenheter. Även andra delar av civilsamhället, som Röda Korset, idrottsföreningar, religiösa samfund och andra stora föreningar som t.ex. scouterna, spelar stor roll för att mobilisera frivilliga i större och mindre kriser. I varje kommun bör det finnas en frivillig resursgrupp (FRG) där frivilliga kan engagera sig för att hjälpa till vid mindre eller större kriser. Sådana grupper har spelat en viktig roll under coronapandemin men även under tidigare kriser.

Ett växande militärt försvar

Försvarmakten kommer växa mycket de närmaste åren. Efter många år av nedsänkningar och ett militärt försvar som var på en minnivå ser även vi i Vänsterpartiet behovet av tillväxt. Det innebär att Försvarmakten måste anställa mer personal – men framförallt att man lyckas behålla den personalen som redan finns och locka personer som slutat tillbaka till yrket. Som vänsterpartist är det inte svårt att engagera sig i frågor som rör arbetsvillkor, arbetsmiljö och löner (även om löner såklart ska förhandlas mellan arbetsmarknadens parter och inte sättas av politiker), och det finns stora behov av förbättringar på dessa områden inom Försvarmakten. Några aktuella frågor är att se över den lite konstiga regeln om max antal anställningsår för soldater (12 år) och övergångsvillkor för pensionsålder (här har bland annat stridspiloter hamnat i kläm).

ARTIKELFÖRFATTARE

Hanna Gunnarsson

är försvarspolitisk talesperson för Vänsterpartiet

När Försvarsmakten nu ska växa har Vänsterpartiet haft fokus på att tillväxten måste ske på ett hållbart sätt. Vi har lyssnat noga på vad försvarsmyndigheterna anser är möjligt och önskvärt, hur och var de vill växa. Vänsterpartiet har därför förespråkat långsam tillväxt och att verksamheten ska växa på de orter där man redan finns, i enlighet med Försvarsmaktens önskemål. Det betyder att vi har röstat nej till nya regementen på nya orter men stått bakom att utöka i Arvidsjaur, Göteborg och Uppsala. Det finns stor risk att regionalpolitik får spela alltför stor roll när nya regementsorter beslutas och det är inte ett ansvarsfullt sätt att bedriva försvarspolitik.

Ta ansvar för klimat och miljö

Försvarsverksamhet är långt ifrån miljövänlig. De stora militära fordonen och flygplanen innebär stora utsläpp, många skjutfält är förorenade efter årtionden av övningar och stora landytor med värdefull natur tas i anspråk för militär verksamhet. Svenska Freds publicerade för två år sedan en rapport om Försvarsmaktens miljö- och klimatarbete som visar på stora brister, men

framförallt att det är svårt att granska Försvarsmaktens arbete på detta område på grund av den stora sekretessen.

Vi lever mitt i klimatförändring och ökande miljöproblem. Klimatförändring är i sig ett hot mot vårt samhälle och vår säkerhet, och alla delar av samhället måste därför verka för omställning för att minska utsläppen, sluta förorena dricksvattnet och stoppa den miljöförstöring som på många ställen i världen orsakar konflikter och krig och tvingar människor att fly. Försvarsmakten måste sluta utgöra ett hinder för den samhällsomställning som behövs. Idag har totalförsvaret en särställning i miljöbalken som gör att totalförsvarets intressen kan stoppa nödvändiga investeringar i till exempel vindkraft. Detta måste förändras. Försvarsmakten sätter idag stopp för utbyggnad av både havsbaserad vindkraft och solpaneler på land i framförallt södra Sverige. Företag som vill bygga ut förnybar energi har erbjudit möjliga lösningar för att kunna garantera Försvarsmaktens övningar men inte fått tillräckligt gehör.

En annan stor miljöpåverkande verksamhet är Försvarsmaktens övningar i och över Vättern. Sveriges näst största sjö är i dag en viktig dricksvattentäkt för ca 280 000 personer med ett mål om att utöka för fler personer och större områden framöver. Protesterna mot Försvarsmaktens övningar är stora och Vänsterpartiet menar att övningarna måste begränsas och på sikt upphöra. Behovet av rent dricksvatten i framtiden måste vara ett större intresse än de militära övningarna. Försvarsmakten ska självklart inte kunna få några undantag från lagstiftning eller nödvändiga åtgärder för att skydda miljön.

För att samhället ska vara tryggt, säkert och motståndskraftigt mot kriser och i värsta fall krig krävs framförallt stora investeringar i vår gemensamma välfärd, att vi stoppar privatiseringar och utländskt ägande av samhällsviktig verksamhet och på allvar ser till att vi har ett samhälle där alla får plats och känner att de hör hemma. Men det behövs också ett militärt försvar som kan försvara Sverige. Ett starkt totalförsvaret behövs för ett robust och säkert samhälle. <<

Samhällets klasskiktning är roten till krig

Marxister/socialister har under historiens lopp primärt sett klassamhället – och då i vår tid det kapitalistiska produktionsättet – som roten till de militära rustningarna med krig som den yttersta konsekvensen. Statens hårda kärna med militär, polis och rättskipning betraktas som ett organ för klassherravälde. Anders Karlsson rekapitulerar **den klassiska marxismens syn på krig**.

*Varför skola människor strida
Varför skall det flyta blod
Varför skall så många lida
blott för någras yvesmod
Friden är och skall väl bli
livets högsta poesi*

Denna sång, vars textförfattare var Valdemar Dalquist, spelades första gången in av Sven Jonsson (1916). Det var mitt under skyttegravs-kriget i lervällingens Flandern, Första världskrigets kanske allra värsta mänskliga förnedring och en starkt bidragande orsak till att fälttroppen *Aldrig mera krig!* fick en sådan resonans när väl dånet från slagfälten tystnat. Senare har även bland annat Sven-Bertil Taube och Cajsas-Stina Åkerström gjort nyinspelningar av den. Sången representerar ett av åtskilliga uttryck för drömmen om en värld där geväret för alltid skall brytas. Vi finner denna vision i en mängd skilda idétraditioner, som exempelvis i bibeln: ”Då skola de smida sina svärd till plogbillar och sina spjut till vingårdsknivar. Folken skola ej mer lyfta svärd mot varandra” (Jesaja 2:4).

För marxister/socialister utgör det historiska uppbrottet när människan lämnade jägar- och samlarstadiet och istället blev en bosatt jordbrukare – klassamhällets formering och därmed statens födelse. Det låg till grund för uppkomsten av ett samhälleligt överskott. Ett skikt av medborgare kunde därmed bryta sig loss från den övriga befolkningen. Det som började utvecklas var bland annat stående arméer, rättskipningens domare, administrationens skatteuppbördsmän och skrivare samt det ideologiproducerande prästerskapet. Det var grupper som kunde leva på den stora folkmajoritetens arbete. Det hela var även grogrunden för det privata ägandets konstituering. Visst hade det även tidigare förekommit väpnade stridigheter mellan skilda grupper men nu fick det en helt annan magnitud där ägande och privilegier – och därmed makt – utgjorde den väsentliga drivkraften.

I *Kommunistiska Manifestet* (1848) skriver Karl Marx och Friedrich Engels: ”Alla hittillsvarande samhällens historia är klasskampens historia. Fri och slav, patricier och plebej, baron och livegen, mästare och gesäll, kort sagt förtryckare och förtryckta, stod i ständig motsättning till varandra, förde en oavbruten, än dold än öppen kamp, en kamp som varje gång slutade med hela samhällets revolutionära omgestaltning eller med de kämpande klassernas gemensamma undergång”. Om vi skriver fram citatet i tiden är det kampen mellan borgarklassen och arbetarklassen som innefattar det kapitalistiska samhällets huvudmotsättning. Dessa klass-

strider förs dagligdags på en mängd olika sätt – och vanligtvis utan vapen – men där våldet ytterst är en maktfaktor och en påtaglig risk. Det storskaliga väpnade våldet utkristalliserar sig genom historien dels som en strid inom den härskande klassen, och då ofta i skilda staters formering, som exempelvis Perserkrigen, Trettioåriga kriget eller Första världskriget. Det kan även ta skepnad av förtryckare mot förtryckt som exempelvis Spartacus slavuppror under romartiden eller medeltidens tyska bondekrig. De nationella antikoloniala befrielsekrigen, som exempelvis i Vietnam eller Algeriet, kan ses som en mellanvariant med allianser över klassgränserna på de förtrycktas sida.

Med borgerskapets konsolidering som härskande klass kom det ekonomiska systemet att få en än mer global prägel. Redan i Kommunistiska Manifestet beskrevs detta: ”Behovet av en ökad avsättning jagar bourgeoisie över hela jordklotet. Överallt måste den nästla sig in slå sig ned och upprätta förbindelser”. Det som följde var de kapitalistiska stormakternas kamp om kolonierna, vilken accelererade under senare delen av 1800-talet. Tydligast tog sig detta uttryck vid Berlinkongressen 1884-85 då Afrika utifrån rådande styrkeförhållanden mellan stormakterna delades upp med penna och linjal - ”The scramble for Africa”. Kapitalismen hade gått in i sitt imperialistiska utvecklingskede, vars främsta kännetecken var, som Lenin skrev i *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium* (1917), ”att kapitalexporten erhållit synnerlig betydelse”. Det är en kamp om råva-

ARTIKELFÖRFATTARE

Anders Karlsson

ingår i Röda rummets redaktion och är skribent i Internationalen

ror, billig arbetskraft, avsättningsmarknader, investeringsmöjligheter och kontrollen över handelsleder. Såväl Första- som Andra världskriget var i grund och botten omfördelningskrig mellan rivaliserande imperialistiska stormakter. Koloniernas sedermera formella självständighet har inte heller upphävt denna imperialistiska tendens och motsättningar.

Socialisters historiska skepsis till att ge bifall åt det borgerliga samhällets militära rustningar grundar sig just i att militären uppfattas som denna stats hårda kärna, eller som Socialistisk Politikens föregångare Kommunistiska Arbetarförbundet (KAF) uttryckte det i den Anti-militaristiska resolutionen vid kongressen 1975: "Försvarmakten är i grunden ingenting annat än ett försvar av den svenska kapitalismen som en del av det imperialistiska världssystemet. Dess uppgift är att mot inre och yttre hot stå som den

borgerliga statens sista garant (...) Funktionen har alltid varit densamma, men formerna har skiftat: slavsamhällets privata slavarméer, det antika Greklands värnplikt, Romarikets massuppbåd, feodalsamhällets legosoldater, Napoleons massarméer, dagens elitförband – alla har de samma funktion".

Visst har det hänt en del sedan Engels betecknade staten som "ett gäng beväpnade män". Vi har såväl fått allmän och lika rösträtt som en välfärdsstat, ett mjukt hölje har lagt sig runt statens hårda kärna. Här i Sverige, där aldrig militären använts mot civila sedan Ådalen 1931, kan den sidan av maktutövningen kännas långt borta. Men vi behöver bara påminnas oss om att den svenska militären försattes i beredskapsläge i samband med gruvstrejken i Malmfälten 1969-70, för att få en aning om dess egentliga roll när de sociala konflikterna skärps.

Jag vill mena att rubriken på KAF:s resolution - *Inte en man inte ett öre åt klassförsvaret!* – äger giltighet även idag (och då självklart med "inte en kvinna" som tillägg). Men den stora utmaningen är hur denna "proletära defaitism" gentemot dagens imperialistiska rustningar och krig ska få kraft och verka politisk rimlig för folkflertalet i ett läge där arbetarrörelsens internationalism är ännu så mycket bräckligare än 1914, det år då denna strategi först led ett smärtsamt nederlag.

Den dominerande tendensen bland oss socialister har dock alltid varit att även vi tilldelat vapnen en roll i den sociala kampen. Vi nårs av visionen om det klasslösa samhällets fredsrrike, men på vägen dit ser vi vapnen som ett nödvändigt ont i försvaret av den proletära staten. Men frågan är om det inte är dags för en omprövning? <<

Anti-militarism och pacifism

Tomas Widén argumenterar för ett **icke-våldsförsvaret** som innefattar alla samhällsmedborgare och tecknar de stora dragen i hur det bör organiseras.

Ar marxismen pacifistisk? Ja, i en mycket grundläggande mening är den naturligtvis det. Ett mål för den marxistiska arbetarrörelsen är – med proletärhymnen Internationalens ord – att "säkra en evig fred".

Marxister hävdar att "en evig fred" inte bara är självklart eftersträvarvärd, utan också *möjlig* att uppnå. Förutsättningen är att krigens sociala, politiska och ekonomiska rötter, det aggressiva, profitdrivna och våldsbejakande kapitalistiska klasssamhället och därmed även den imperialistiska konkurrensen, undanröjs.

Den kritik mot "pacifismen" som marxister inom Andra Internationalen och det tidiga Komintern ofta gav uttryck för handlade om en kritik mot föreställningen att fred kunde säkras genom så kallade skiljedomstolar och överenskommelser mellan stormakterna. Kritiken riktades alltså mot liberala rörelser och individer som inte delade marxisternas övertygelse att kampen för fred måste vara en kamp mot de makter och det samhällssystem som bär upp militarismen och utgör krigens grundorsak. De liberala pacifisterna tog inte heller alltid avstånd från imperiemakternas militära våldsanvändning.

Marxisternas måltavla i kritiken av "pacifismen" var alltså inte de rörelser, grupper och individer som många idag i första hand tänker på när de talar om pacifism; det vill säga sådana grupper som framhåller värdet av icke-våld som kamp- och motståndsmetod – eller sådana grupper, ofta religiösa samfund, som tar avstånd från allt användande av våld, i alla sammanhang.

Marxister har förvisso aldrig hävdats att våld kan uteslutas som arbetarrörelsens försvarsmetod då demokratin och arbetarrörelsen utsätts för angrepp. Och som en självklarhet har marxister alltid understött undertryckta folks väpnade kamp mot imperialismen och kolonialmaktens förtryck – när de undertryckta folkens befrielseörelser valt den vägen. Men det är också så att även i sådana fall då arbetarklassens motståndare utövade förtryckande våld har marxister inte principiellt och generellt utdömt icke-våld som en möjlig motstånds- och kampform.

Arbetarklassens potentiella styrka och primära fördel i klasskampen handlar, vid sidan av dess strategiska ställning i produktionsprocessen, om numerär. Och till klassens numerära styrka har den socialistiska arbetarrörelsen fogat målmedvetenhet, enighet, organisation och ideologiskt perspektiv.

Det är, anser jag, berättigat att i viss mening tala om icke-våldet som arbetarklassens och arbetarrörelsens hemmaplan. Medan den väpnade konfrontationen oftast varit hemmaplan för den härskande överheten.

Metoder för att med icke-våld möta förtryck, våld och hot om våld, utvecklades under 1900-talet på olika håll inom folkliga massrörelser som kämpade mot makter med stort våldskapital. Exempel är Gandhis *non-cooperation movement* och Martin Luther Kings medborgarrättsmobiliseringar. Massrörelsen mot apartheidsystemet i Sydafrika var även den ett exempel på hur en, huvudsakligen, icke-våldskamp kan tvinga en till tänderna beväpnad motståndare på knä. Ett annat tänkvärt exempel är Tjeckoslovakien 1968. Icke-våldsmotståndet mot Warszawa-paktens militär var spontant. Det var på många sätt imponerande, och hade detta spontana motstånd understöts av strategiskt förberedda och omsorgsfullt planerade, genomtänkta och organiserade icke-våldsaktioner, är det inte alls otroligt att ockupanterna tvingats ge upp. Ett uthålligt motstånd skulle säkert också ha stimulerat folklig solidaritet i ockupanternas hemländer.

Martin Luther King betonade, under en vänskaplig diskussion med Malcolm X, att icke-våldsmotstånd aldrig får förväxlas men icke-motstånd. Icke-våldsmotstånd är ofta *motsatsen* till kapitulation.

Jag kommer fortsättningsvis att med termen *en pacifistisk linje* mena inriktning på icke-våldsmetoder för motstånd och kamp – och inget annat.

Den pacifistiska linjen i kamp mot imperialism och krigshot

Läget i världen idag uppvisar slående likheter med den situation som rådde inför utbrottet av världskriget 1914. Imperialistiska stater står mot varandra och de militära rustningarna accelererar.

Dessutom har vi nu det damoklessvärd som, i form av enorma kärnvapenarsenaler, utgör ett ständigt närvarande hot mot mänskligheten och mot allt liv på jorden.

Ett ytterligare akut hot mot vår planets alla livsformer är den accelererande klimat- och miljökrisen, framdriven av ett kaotiskt, "subjektöst" och konsekvensblint system, byggt på profit och privatkapitalistisk ackumulationsdrift. De militära rustningarna, övningarna och kriget är i sig en starkt bidragande faktor också i den långsiktiga förstörelsen av miljön och mänsklighetens livsbetingelser.

Den internationella och internationalistiska miljörörelsen, till stor del bestående av unga människor, som uppstått till försvar för kommande generationers möjlighet till en anständig tillvaro, kommer att bli en viktig bundsförvant till den internationella anti-militaristiska rörelse som vi nu ska bygga.

Rörelsens fokus måste riktas mot de kärnvapenbestyckade imperialistiska stormakterna: NATO-bloket, Kina och Ryssland. Men också mot de militaristiska ledningarna i kärnvapenstaterna Pakistan, Indien, Israel och Nordkorea, och mot överklassens USA-understödda militära apparater i Latinamerika.

ARTIKELFÖRFATTARE

Tomas Widén

är medlem av redaktionen på den röd-gröna nättidningen eFOLKET (www.efolket.eu).

Rörelsen måste också, i likhet med miljö- och klimatrörelsen, redan från början byggas internationellt och solidariskt – med inriktning på att förena bredd med stark sammanhållning och tydlig principfasthet.

I Sverige innebär detta att det för fredsvännerna, här som annorstädes, aldrig får komma i fråga att ställa sig bakom gödning av det militärindustriella komplexet genom parlamentariskt stöd till vapenindustrin (som vad gäller den svenska dessutom i stor utsträckning ägs av brittiskt och US-amerikanskt kapital) och den svenska NATO-krigsmakten. Här har ju tyvärr Vänsterpartiet gått vilse, då man tagit ryggen på den gentemot vapenindustrin och NATO servila socialdemokratiska partiledningen och den politiska borgerligheten.

Väl grundlagd på internationell nivå kommer varje framgång i varje enskilt land att ge ytterligare kraft åt anti-militarismen och fredsrörelsen i alla andra länder. För att en sådan självförstärkande process skall uppstå och kunna bestå, kommer det att krävas en mycket stark solidarisk sammanhållning. Något utrymme för undfallande, opportunistiska och ”nationella” så kallade ”överväganden” och ”hänsynstaganden” får inte att finnas. För att parafrasera Olof Palmes karaktäristik av apartheidssystemet: Militarismen kan inte reformeras, den kan bara avskaffas!

Min övertygelse är att den centrala kamp-parollen för en bred internationell och socialistisk fredsrörelse bör vara: Bygg icke-våldsförsvaret på den allmänna värnplikts grund! Upplös krigsmakten!

Denna, i grunden anti-kapitalistiska, övergångsparoll har många fördelar:

* Den är rak, tydlig och går till roten. Den avvisar vår imperialistiska epoks psykopatiska Rambo-mentalitet. Den appellerar till rationalitet, genuin mänsklighet och basal anständighet.

* De flesta inser att ett försvar byggt på icke-våld – demonstrationer, strejker, blockader, bojkotter, kampanjer riktade till angriparens fotfolk med uppmaningar till desertering, olydnad och revolt, internationalistiska fredsappeller riktade till angriparens hemmabefolkning, ”non-cooperation”, sabotage etcetera – endast kan användas som motstånd, och att det *aldrig* kan användas till angrepp mot någon annan stats territorium.

* Ett värnpliktsbaserat icke-våldsförsvaret kan omfatta hela den vuxna befolkningen, och istället för att bli flyktingar kan alla – unga och gamla, kvinnor och män, kärnfriska och skröpliga – bidra till motståndet. Utbildning av de värnpliktiga borgare för att försvaret blir välorganiserat och deltagarna förberedda.

* Ett icke-våldsförsvaret är mycket avskräckande. Angriparen ställs först inför den svåra uppgiften att inför åtminstone en något så när betydande del av den egna befolkningen ”rättfärdiga” ett angrepp mot ett obehäpnat folk och mot en stat som helt saknar en ens potentiellt hotfull krigsmakt.

* Om ett angrepp ändå inleds blir problemet för angriparens militära ledning att upprätthålla fotfolkets ”stridsmoral”. Soldater som inte hunnit att brutaliseras, och inte lider av psykopati, vill inte döda andra människor. En soldat i en angripande armé skjuter och dödar av främst tre skäl: 1) för att skydda sig själv; inte själv bli skjuten, 2) för att i förtvivlan hämnas en dödad kamrat och 3) för att skydda kamrater i det egna förbandet.

Det finns ett fjärde skäl: rädsla för repressalier och bestraffning från det egna befälet. Och det är detta fjärde skäl som angriparens militära ledning måste luta sig mot om den vill förmå soldaterna att skjuta mot obehäpnade motståndare vilka tydligt gjort klart inför angriparens fotfolk att de inte utgör något som helst fysiskt hot. Att förmå soldater att skjuta mot obehäpnade civila är svårt, och om krigsledningen vid något tillfälle lyckas tvinga soldater till det riskerar den att en våg av revolter och/eller deserteringar bryter ut. Dessutom kan protesterna i hemlandet bli häftiga, och en revolt kan uppstå även där. Tänk på till exempel proteströrelsen i USA (och världen över), som fick en stor betydelse för den imperialistiska regeringens nederlag i Indokina-kriget. Protesterna handlade inte minst om terrorn och övergreppen mot civilbefolkningen.

* De materiella förlusterna (byggnader, infrastruktur etcetera) kan beräknas uppgå till endast endast en bråkdel, jämfört med vid ett krig.

* Antalet dödsoffer på den försvarande sidan kommer med stor säkerhet att bli oerhört mycket lägre än vid ett krig. Detta gagnar på ett mänskligt plan också angriparsidans fotfolk, som därmed kan undgå brutalisering och traumatisering.

* Antalet dödsoffer på den angripande sidan kommer att bli noll eller nära noll. Vilket förstås ur mänsklig synvinkel är mycket värdefullt i sig. För människor på den försvarande sidan innebär det dessutom att man, på grund av att man ej tvingas till att döda dessa, besparas brutalisering och traumatisering.

* Antalet fysiskt lemlästade kan minimeras.

* Antalet barn som blivit föräldralösa kan minimeras.

* Förutsättningarna för uppkomst av nationalistiska lidelser, folkfördomar och folkhat kommer att radikalt begränsas genom att den materiella förstörelsen och antalet dödsoffer på båda sidan hålls nere. En dödsbringande negativ spiral, en process av självförstärkande ömsesidigt hat, kan undvikas.

* Motståndet får god möjlighet att på ett moraliskt plan effektivt attackera angriparens svagaste punkt: soldaternas låga motivation och opålitlighet som lydiga mordverktyg. Genom att klargöra att motståndets avsikt inte är att döda, eller att på något sätt fysiskt skada, skapar försvararna en grund för kommunikation och fraternisering mellan sig och angriparens fotfolk. På så sätt kan passivering, olydnad och revoltberedskap sprida sig bland angriparsidans soldater.

* Till skillnad från det väpnade militära motståndet, som tvingas kapitulera när det försvagas till en viss nivå, och hamnat i ett militärt hopplöst underläge, kommer det obehäpnade civila icke-våldsmotståndet aldrig att behöva kapitulera.

* Upprättandet av icke-våldsförsvaret i ett land kommer att stimulera en motsvarande utveckling i andra. Och upplösningen av den ena efter den andra av ländernas krigsmakter kommer till slut att göra även icke-våldsförsvaren överflödiga. Pacifismens triumf kommer att gå hand i hand med att imperialismen rycks upp med rötterna.

Alltså: Icke-våldsmotståndet kan jämfört med militärt motstånd ha enorma fördelar; ur ett mänskligt perspektiv och för bibehållande och utveckling av internationalistisk klassolidaritet. Och, vilket också förtjänar att återigen understrykas: ett genomtänkt, välorganiserat

och grundligt förberett icke-våldsförsvaret är högradigt avskräckande.

Vad gäller kostnaderna för upprätthållandet av ett icke-våldsförsvaret säger det sig självt att det till att börja med kommer att handla om kostnader för utbildningsinsatser och organisation. Till detta skall förstas egentligen också läggas produktionsbortfallet som blir följderna av värnpliktiga kallas in till utbildning – ett bortfall som man från stat och myndigheter i och för sig aldrig räknade med under det gamla värnpliktsystemet, och nog inte tänker göra framöver heller.

Den stora kostnadsposten för beväpning, stridsfordon och olika vapensystem faller förstas bort med ett icke-våldsförsvaret, vilket innebär att alla anställda inom vapenindustrin kan gå över till samhällsnyttiga verksamheter, liksom att importen av vapen och militär utrustning försvinner.

Grundutbildningen (kanske två månader) plus repetitionsövningar (kanske en vecka, på hemorten, vart tredje år) för alla vuxna (i omgångar) kommer naturligtvis att kosta en hel del. Liksom hållandet av en professionell befälskår.

Men i närheten av de cirka 120 miljarder årligen, som riksdagens partier – i enlighet med NATO:s direktiv – nu är överens om som ett golv, lär det knappast bli fråga om.

Vi kan utgå från att kraven på många deltagare i ett icke-våldsförsvaret ofta med nödvändighet måste bli höga; inte sällan högre än på soldater i en krigsmakt. Det handlar om sådant som disciplin, mod, offerberedskap, planeringsförmåga, solidaritet, initiativförmåga, humanitet, kreativitet, impuls kontroll, fantasi, förmåga till långsiktigt tänkande, självständighet och, inte minst, moralisk mognad. Den nödvändiga medvetenhetsnivån och de viktiga kompetenserna skulle kunna grundläggas genom kursinslag under alla ungdomars gymnasieutbildning.

Upplös krigsmakten!

För internationalistiska socialister och fredsvänner i USA, Storbritannien, Frankrike och övriga NATO-anknutna länder (inkluderande Sverige), liksom för socialister i Ryssland och Kina, finns ingen annan rimlig och seriös hållning än att med all kraft verka för nedmontering av krigsapparaterna och fullständig militär avrustning. Denna anti-militaristiska och anti-imperialistiska kamp är i grunden samtidigt en kamp för en socialistisk samhällsordning, en kamp för vår och kommande generationers överlevnad och rätt till en anständig tillvaro.

Initiativ i mycket positiv riktning har redan förekommit, som till exempel Jeremy Corbyns *Peace&Justice Project*, som också har klimat- och miljökampen på sin agenda. En organiserad kontakt med denna rörelse borde tas omedelbart. Initiativet till *Zimmerwald 2022*, som våra antimilitaristiska ryska vänner tagit, är också lovande och väldigt viktigt. Nu ankommer det på oss alla att vi tillsammans går från ord till handling.

Uppgifterna framför oss är enorma. Men något annat val än att utan dröjsmål ta oss an dem har vi inte. Vad som gäller nu är, med Rosa Luxemburgs ord: *Socialism eller barbari!* <<

Gemenskapen där borta, våldet här hemma

Kriget har sina lockelser. Det är ett både uppenbart och magstarkt konstaterande. Uppenbart då det inte går att undgå den slarvigt maskerade upprymdhet som piskas upp när kriget är nära. Magstarkt då det verkar cyniskt, som ett bekräftande av den gamla idén om människan som mordisk av naturen. Samtidigt var intresset för det militära länge på nedgång. År 2010 beslutade riksdagen att överge allmän värnplikt och övergå till ett yrkesförsvaret. När personalbehovet nu skulle täckas av frivilliga sökanden ökade satsningarna på varumärke och marknadsföring men med magra resultat. Kritiska militärforskare som Sanna Strand och Joakim Berndtsson har visat hur Försvarsmakten aktivt sökte avlägsna associationer till krig för att i stället fokusera på fredsbevarande insatser, beskyddande av civilbefolkningen, självförverkligande och äventyr i hopp om att genom ”re-branding” locka fler och entreprenöriellt drivna sökande. Det såg ut som att det svaga intresset för Försvarsmakten i allmänhet och krigsretoriken i allmänhet var en stabil trend. Men i och med Rysslands invasion av Ukraina kastades förutsättningarna om fullständigt. Svenska Dagbladet konstaterade till exempel att närmare 10 000 ansökningar till hemvärnet strömmade in under veckan som följde på Rysslands invasion. Därmed aktualiseras frågan om krigets lockelser åter igen. Vad är det med död som livar upp? Om det inte är död, vad är det då som gör att tanken på krig kan väcka sådan längtan?

Krigssituationer och den samhälleliga solidariteten

”Vem är du? Vilka är vi? Katastrofernas historia visar att de flesta av oss är sociala djur, hungrande efter anknytning såväl som efter syfte och mening. Den pekar också på att om detta är vad vi är, så är vardagslivet så som det ser ut på de flesta platser i sig en katastrof som plötsliga avbrott då och då ger oss en chans att förändra. De är sprickor i de väggar som vanligtvis hämmar oss och det som flödar in genom dem kan vara enormt destruktivt – eller kreativt.”

Rebecca Solnit, *A Paradise Built in Hell* (2010)

Krigssituationer är katastrofer. Under katastrofer sätts allt det vi, som råkat födas in i någorlunda stabila samhällen, vant oss vid ur spel. Det gäller de bekvämligheter och de säkerhetsordningar som i bästa fall hjälper oss leva enkla och trygga liv. Men också de ordningar som isolerar och kanske till och med vänder oss mot

varandra. I den klassiska sociologiska studien *Självmodet* argumenterar Émile Durkheim för att krig stärker den sociala solidariteten i ett samhälle på sätt som bland annat leder till minskad självmordsfrekvens. Förekomsten av en tydlig och skrämmande yttre fiende förenar befolkningen i en gemenskap som saknas i fredstid. Varje människa, även de som inte beger sig till fronten, får en viktig roll att tillsammans med andra försvara det egna samhället. Även om det finns mätproblem i Durkheims studie (Hur kan man med säkerhet veta vad som beror på vad?) så är det en lysande illustration av att frågan om krigets lockelser inte främst finner sitt svar i enskilda människors natur utan framför allt i det sociala och historiska sammanhang de lever i.

Kriget som katastrof producerar paradoxalt nog situationer där djupt mänskliga behov av sammanhållning, lojalitet, solidaritet, gemenskap och erkännande kan tillfredsställas. I boken *A Paradise Built in Hell* visar Rebecca Solnit hur detta kan yttra sig i sådant som att ett bostadshus rasar samman och tvingar boende i ett område att vända sig till varandra för att upprätta ett kvarterskök där en gång främlingar bokstavligen talat föder varandra genom att dela utrustning och råvaror. Det tar sig uttryck som att trauman, som under fredstid ofta genomlevs i det tysta och privata, blir en gemensam angelägenhet som delas av flera. Katastrofer kan, visar Solnit, rentav förändra vår syn på människans natur i grunden eftersom vi på högst konkreta sätt upptäcker att de flesta inte vänder sig mot andra i en självisk kamp om knappa resurser utan tvärtom är hjälpsamma, generösa och kärleksfulla också mot främlingar.

Jag skriver inte detta för att romantisera vare sig katastrofer eller krig, utan för att visa att krigets lockelser faktiskt inte måste handla om blodtörst eller blint hat mot de andra. Att dela erfarenheten av att allt och alla man älskar står på spel kan ge en intimitet som många längtar tillbaka till. Jag skriver det också för att lyfta frågan om vad detta säger om vårt samhälle i allmänhet. Vad är det den moderna människan berövas som kriget blir ett – milt uttryckt – olyckligt svar på?

Stridens omedelbara jämlikhet

Denna fråga står i centrum för mycket av journalisten Sebastian Jungers arbete. Under många år har han i artiklar och böcker ökat förståelsen för krigets lockelser i ett vidare samhällsperspektiv. I *Tribe. On Homecoming and Belonging* intervjuar han amerikanska soldater som återvänt från krig och ockupation i Afghanistan och Irak. Det han finner är paradoxalt nog en längtan tillbaka till striderna. De skäl som anges är oftast inte hat mot fienden eller någon ideologisk övertygelse om behovet av ett civiliserande korståg utan ett behov av tillhörighet, mening,

förutsägbarhet och emotionell intimitet. De återvändande soldaterna beskriver kriget som en intensitet som de inte kommit i närheten av under sina liv som civila. I en situation då liv står på spel behöver ingen fundera över om hen är överflödig, om det finns något högre syfte med livet eller om andra behöver en. Krigssituationen beskrivs också som en plats där total jämlikhet råder. Det verkar märkligt sett till militärlivets strikta hierarkier. Men vad som avses är att varje soldat liksom nollställs i kriget. Den status, de för- och nackdelar man levat med under sin uppväxt spelar ingen roll i jämförelse med den lojalitet och de färdigheter man uppvisar i skarpa lägen. De pengar och de kontakter du har där hemma räddar dig inte om du sviker dina kamrater. Den som vuxit upp och fått veta att man i andras ögon är en förlorare kan i krigssituationer få upprättelse och respekt som går förlorad när man återvänder in i klassamhället.

Så här långt kan det verka som att Jungers berättelse är svårsmält romantiserande. Men det som gör historierna så kraftfulla är att de återges tillsammans med målade skildringar av trauman under och efter kriget. Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) är ett tillstånd förknippat med symptom som undvikande av platser, personer, situationer, känslor och förmimmelser som på olika sätt påminner om ett trauma. Det kan uppstå hos personer som utsatts för eller bevittnat händelser som olyckor, våld och övergrepp. Problemet är enormt bland hemvändande soldater. I USA begick, mellan år 2008 och 2017, minst 6000 veteraner självmord varje år. I en rapport från *National Veteran Suicide Prevention* från 2019 konstateras att veteraner löper 1,5 gånger högre risk för självmord än vuxna icke-veteraner. PTSD ökar denna risk kraftigt. En paradoxal sak är att dödligheten bland stridande amerikanska soldater minskat stadigt över tid, samtidigt som andelen soldater som ansöker om stöd för PTSD har ökat kraftigt. Detta till skillnad mot arméer som den israeliska där fallen är mycket lägre. Det är kontraintuitivt eftersom vi gärna tänker oss att traumat i krig är kopplat till erfarenheten av dödligt våld. Det stämmer ofta men inte alltid. För att förklara det krävs andra teorier. Junger argumenterar för vad som skulle kunna kallas en relationell teori om PTSD.

Traumat ur detta perspektiv är inte så mycket direkta erfarenheter av krig utan förlusten av den intima gemenskap som man tidigare ingick i. Detta är en anledning till att kriget – trots att det är ur-traumat – blir till något många längtar tillbaka till. Under kriget lever soldaterna nära människor som upplevt samma saker eller liknande situationer. Trauman blir därmed något man delar och därför får lättare att bearbeta. Inte olikt stammar bildas små sammansvetsade grupper som delar varje del av livet med varandra. Den tydliga rollfördelningen i gruppen gör också att var och en är ständigt sysselsatt med viktiga uppgifter som lindrar rädsla, ångest

ARTIKELFÖRFATTARE

Johan Örestig

är universitetslektor och doktor i sociologi.
Ingår i Röda rummets redaktion.

och oro som, när man bara sitter och rullar tummarna i väntan på ett beslut av en domare, läkare eller psykolog, annars får löpa fritt och kanske också eskalera. En viktig skillnad i jämförelse med stamsamhällen är dock att de stridande inte återvänder tillsammans och lever med andra som genomlevt samma trauma utan splittras och kommer hem till ett sammanhang där få eller ingen har förståelse eller intresse för vad de gått igenom.

Våldet där hemma

Krigets lockelser är relationellt också på ett annat sätt. Striderna kan framstå som närmast utopiska i jämförelse med livet i det samhälle man kommer ifrån och återvänt till. När vi tänker på våld gör vi det vanligtvis som dramatiska händelser som blossar upp, kyls ned och återgår till vardag. Men vad vi räknar som våld är en politisk handling, eftersom en snäv definition berövar människor erfarenheten av att det de utsatts för är orättfärdigt. Därför är det viktigt att se också det våld som pågår under vad Rosa Luxemburg kallar ”tysta förhållanden”. I en kommentar till beskrivningen av den ryska revolutionen 1905 som ett blodbad som bröt av mot en längre fredlig period konstaterar hon, fritt översatt, att detta våld inte är någonting i jämförelse med skadorna och döden i fabriker, med svälten och sjukdomarna där hemma och annat lidande som aldrig bokfördes i den officiella statistiken från tiden före revolutionen.

I frågan om krigets lockelser gör sig detta våld under tysta förhållanden gällande både före och efter kriget. På torr akademiska kallas det ”social ackumulering av ojämlikhet”. Det betyder att den som föds in i ett sammanhang drabbat av faktorer som ökar risken för fattigdom – till exempel arbetslösa föräldrar, missbruk och dåliga sanitära förhållanden – löper högre risk att drabbas av fler och fler negativa faktorer under livet – till exempel en stökig skolgång med svaga stödresurser, kriminalitet bland vänner, ungdomsarbetslöshet och svaga skolresultat, förtidspensionering, låg pension och tidig död. Den som tvärtom föds i ett sammanhang av positiva faktorer som skyddar mot fattigdom är benägen att gynnas av fler och fler positiva faktorer senare under livet som ger både bättre livskvalitet och ett längre liv. Resultatet är ett slags samhällelig maskin som producerar växande klyftor mellan rikare och fattigare grupper under livsloppet. I länder som USA, där det sociala skyddsnetet är särskilt svagt, så blir spänningarna explosiva. Glappet mellan en kultur som lovar att alla som inte vill vara förlorare kan bli vinnare om de bara arbetar för det och en social verklighet där det på förhand tycks avgjort att många aldrig kan bli annat än förlorare i andras ögon göder förbittring,

hat, självhat och lidande som gör steget till det militära både till en av få karriärmöjligheter och till en befriande kontrast mot det våld under tysta förhållanden som ett brutalt klassamhälle utsatt dem för.

Det finns också skäl att vidga idén om vad våld är till påfört tigande eller aktivt ointresse inför de erfarenheter som hemvändande soldater och krigsoffer tar med sig hem. I Jungers intervjuer berättar de hemvändande soldaterna återkommande om ensamheten som kommer med att återvända till ett liv där man förväntas leva som om ingenting är annorlunda. I forskningen om PTSD framhålls behovet av att villkorslöst ventilera det traumatiska, att få erkännande för att det som genomlevts verkligen varit ett trauma och att det inte varit förgäves. I en sådan situation, när förväntningen är att den hemvändande ska tåga och glömma så kommer en längtan efter krigets gemenskap tillbaka parallellt med en känsla av existentiell hemlöshet i det egna samhället.

Detta våld genom tigande är också något civila krigsoffer ofta drabbas av. Ett av de brutalare exemplen lyfts fram av Jacqueline Rose i boken *On Violence and On Violence Against Women*. En vanlig krigsstrategi under konflikter där etnicitet står i centrum är systematiska våldtäkter. Under Balkankriget våldtogs många kvinnor av fiendesoldater. En feministisk grupp i Belgrad, ”Women in Black”, kartlade detta genom intervjuer med kvinnor i flyktingläger. De upptäckte mönstret att kvinnorna pressades att tåga om de brott de utsatts för eftersom det primära målet inte var att stötta dem att bearbeta traumat utan att undvika den ”nationella skam” som följde av att barn som fötts under kriget kan vara barn till fiender till det nyligen självständiga landet. Detta exempel visar hur krig inbegriper ett slags andra våld. Det första våldet är de officiella strider som drabbar soldater och civila. Det andra våldet är det som det egna samhället utsätter de drabbade för genom att beröva dem rätten att erkännas som drabbade. Detta blir ytterligare till ett skäl att krig kan framstå som lockande: de görs nobla, storartade och hedervärda eftersom det fasansfulla och grymma som det egna samhället utsätter sina egna och sina fiender för trängs undan genom detta andra våld samtidigt som motståndarna demoniseras.

Platser för att finnas och att minnas

”Håll fast vid det svåraste. Erkänn att det förflutna inte har lämnat oss. Skriv det, andas det, för det är redan vad vi gör”
Jacqueline Rose, *On Violence and On Violence Against Women*.

Varför denna text om krigets lockelser?

Därför att det är lätt att vi som vill vara del av en fredsrörelse väljer att vifta bort frågan, och därmed överlämna den till reaktionära krafter som har ett intresse av en bild av våld och främingsfientlighet som direkta avspeglningar av den mänskliga naturen. Ur ett vänsterperspektiv menar jag att vi har alla skäl i världen att aktivt intressera oss för frågan eftersom svaren på den faktiskt säger något om hur en ekosocialistisk strategi måste se ut. En ekosocialistisk rörelse måste hitta sätt att dirigera och transformera den mobiliserande potential som ett krigshot har till en antikapitalistisk kraft. För att lyckas med det tror jag att vi kan använda oss av kunskaper om krigets lockelser, som sådana som Solnit, Junger och Rose bidragit med. Även om det inte går att förneka att det finns destruktiva krafter i människor som gör att vi, i extrema situationer, själva kan begå eller aktivt stötta andras våldshandlingar, så visar dessa författare att många av de anledningar som gör att krig engagerar ju inte handlar om mordiskhet och hämndlystnad utan om sådant som varje vänsterrörelse betraktar som dygder, såsom solidaritet, jämlikhet och egenmakt.

Exemplen i texten har framförallt hämtats från USA, ett land som både i social struktur och krigshistoria är radikalt skild från länder som Sveriges. Men om vi ser till våldet under tysta förhållanden å ena sidan, och katastrofernas sammanfogande funktion å andra sidan, så finns förutsättningar för en idealisering av krig också hos oss. Det gäller den galopperande ojämlikhet och det allt brutalare klassamhälle som sköljer fram när välfärdsstaten drar sig undan. Men det gäller också den tilltagande oro som kommer med skogsbränder, torka, missväxt, artdöd, virus och skenande inflation.

Utifrån detta drar jag två slutsatser om hur en ekosocialistisk rörelse bör organisera sig. Det första och mest grundläggande är att när vi socialister bygger rörelser så måste det vara sådana som fångar upp vad många människor berövas i dagens samhälle – gemenskap, lojalitet, tillit, generositet, spänning, förutsägbarhet, glädje och utveckling – och organisera dem på sätt som kan ge dessa saker. En sådan rörelse blir i direkt mening ett alternativ till det alienerande samhälle den vill överskrida. Det andra är att skapa platser där människor får möjlighet att ta plats för att minnas, formulera och arbeta sig igenom erfarenheter av våld under tysta förhållanden som präglat oss mer än vad vi kanske tror. På sådana platser kan de undertryckta känslor av förnedring, klass-skam och sårad stolthet omvandlas till ett politiskt medvetande om det klassamhälle som gör dessa erfarenheter allmänna. <<

Kritik av underdog-metafysiken

I den nyutkomna boken *Kritik av underdog-metafysiken* spårar Johan Söderberg källorna till det kulturkrig som präglar samhällsdebatten. Han finner att vänstern, genom att orientera sig mot frågor om mångkultur och identitet, har banat väg för ett nyliberalt systemskifte på både idéernas och politikens områden. Alexander Kirchhoff har läst boken.

Vetenskapsteoretikern Johan Söderbergs bok *Kritik av underdog-metafysiken* är en vältajmad idéhistorisk essä med bakgrund i den allt mindre krypande – snarare frammarscherande – extremhöger som får mer och mer politiskt inflytande i Sverige och runt om i världen.

Boken är ett försök att reda ut uppkomsten av det vi till vardags brukar referera till som kulturkriget, en politisk kamp där vi på ena sidan ser identitetsvänstern och progressiva liberaler och på den andra konservativa krafter och den identitära högern. Men bokens kärnberättelse kretsar inte kring den konfrontationen i sig, åtminstone inte de strider som sker på opinionssidorna i dagens medielandskap. I stället fokuserar Söderberg på det nyliberala nätverk av opinionsbildare och tankesmedjor som inte förbundit sig till någon av dessa sidor men som utifrån sin centrala drivkraft att nedmontera välfärdssamhället eldat på kulturkriget genom att ömsom ställa sig på vardera sida i konflikten. Det som startade som en progressiv liberalism har efter skiftningar i politiska omständigheter på senare år glidit över i en alltmer auktoritär form. För att förstå den utvecklingen menar Söderberg att vi behöver ta oss an en rad interna fraktionsstrider inom vänstern på framför allt 60- och 70-talet som i detta sammanhang inte blivit särskilt skärskådade. Ur dessa strider uppkom en rad olika idéströmningar och handlingsprogram som gjorde tydligt avkall på den tidigare vänsterns främsta idétradition marxismen, och då särskilt dess fokus på klasskampen. Inom ramen för denna post-marxistiska strömning (den ”andra nya vänstern” i bokens vokabulär) identifierar Söderberg bokens underdog-metafysik, som kännetecknas av att ställningstagandet för marginaliserade grupper förlängdes till sanningsanspråkets domän. I sin kärna består den av en radikal maktkritik grundad i läsningar av Foucault och Nietzsche, som lite tillspetsat landar i ett kategoriskt framhållande av det normbrytande och marginaliserade. Problemet är varken maktkritiken eller uppmärksammandet av marginaliserade grupper – båda i grunden sunda förhållningssätt – utan det avkall på en

ARTIKELFÖRFATTARE

Alexander Kirchhoff

är utbildad politisk filosof som jobbar inom folkbildningen.

Recension

Kritik av underdog-metafysiken
Av **Johan Söderberg**
Celanders förlag, 2022

allmängiltig och rationell måttstock för att avgöra rättvise- och fördelningsanspråk som kan knytas till samma underdog-metafysik. Detta ledde till att vänstern alltmer orienterade sig mot identitetsbaserade kamper och mångkultursfrågor. Den retorik som hade sin grund i underdog-metafysiken bidrog till att utkristallisera polariserade gruppidentiteter och på så sätt fragmentera basen för klassolidaritet. Detta dels genom att göra identitetsmarkörer bortanför den klassbaserade till de centrala, dels genom att i förlängningen ge idémässig och politisk ammunition åt en identitetspolitisk motreaktion från högern. Den senare är den vi så tydligt kan se idag och som på ett effektivt sätt har ätit sig in i den väljarkår som tidigare varit vänstern och arbetarrörelsen trogen i såväl parlamentariska val som vid aktivistiska kampanjer. I ljuset av detta menar Söderberg att den kritik mot nyliberalismen som kommer från vänstern är både missvisande och ofullständig. Det har att göra med att den oftast inte tar fasta på båda sidorna av janusansiktet, den progressiva och den auktoritära nyliberalismen, men också att den sällan formuleras som en självkritik. En sådan självkritik är ett nödvändigt steg för att kunna överbygga den klyfta som nu finns mellan arbetarklassen och de vänsterintellektuella. Kritiken behöver för det första bestå i att reflektera över och ta ansvar för hur idéutvecklingen inom vänstern varit med och lagt grunden för nyliberalismens

framgångar det senaste halvsekle, särskilt den senare svängen mot en auktoritär form med stöd i identitära krafter. För det andra i att inte låta kursändringen som redan håller på att ske inom vänstern landa i en vad Söderberg kallar ”tom” klassanalys som försöker reducera bort alla de andra identiteter som knyter ihop oss som människor. I kampen mot det brittiska imperiets överhöghet var identiteterna som irländare och katoliker viktiga solidaritetsskapare men som kunde hållas ihop under en klassanalys som hade utrymme för ytterligare innehåll än enbart arbete och kapital. Genom att erkänna partikulära identitetsmarkörer kan vi närma oss de universella värden vänstern strävar mot.

Det är lätt att hålla med när Söderberg påpekar att det vore ett strategiskt misstag för vänstern att låta högerns sammanblandning av postmodernism och marxism till en ”kulturmarxistisk” röra stå oemotsagd, eller än värre hårdnackat försvara postmodernismen, oavsett om den kommer från en gnällig kanadensisk psykolog populär i internets mörka vrår eller från vår inhemska Timbrohöger. Oavsett om du tycker det finns förtjänster eller ej i de teorier som lite slarvigt brukar buntas ihop som postmodernism så är idén att marxism är synonymt med postmodernismen skrottretande och intellektuellt imbecill. Plus att det, som Söderberg noterar, kommer ge de högerkonservativa kritiker av den progressiva nyliberalismen som nu blivit högljudda en allt för stark och oförtjänt legitimitet.

En annan viktig poäng som görs av Söderberg är att din klassposition påverkar vilka effekter en ökad immigration kommer göra gällande för dig i din vardag. För överklassen och (den övre) medelklassen innebär den främst billigare arbetskraft, nya kulturformer att konsumera och ett utökat kulinariskt landskap. Arbetarklassen får givetvis också ta del av detta – i viss mån – men de hamnar även närmare de faktiska problem som kan uppstå vid ökad immigration. Därför uppstår det en friktionsyta som högnationalistiska krafter kan köra in en kil i, genom att adressera den konkreta frustration som därmed vuxit i delar av arbetarklassen, och som vänstern har misslyckats med att bemöta på ett konstruktivt sätt.

Söderberg beskriver en medveten strategi från nyliberalt håll som ämnar att underminera det ”solidariska rum” som kunnat bildas inom stater genom socialförsäkringssystem och andra skattefinansierade skyddsnet. Genom att märka ut och underblåsa konflikter mellan olika grupper i samhället (etniska, geografiska och sociala), där exempelvis vissa grupper pekats ut som snyltare alternativt moraliskt eller kulturellt avvikande, går det att utsätta det

Ekologi och ekonomi under kapitalismen

I *Krisernas tid* undersöker Ståle Holgersen hur kapitalismen skapar kriser, och hur kriser skapar kapitalismen. Han diskuterar speciellt ekonomiska och ekologiska kriser, och sambandet mellan dem. Med medgivande från Daidalos förlag presenterar Röda rummet här ett utdrag ur inledningskapitlet.

solidariska rummet för en intern belastning – med en ökad migration som en extra vedklabbe på elden – och på så sätt urholka viljan att upprätthålla rummets politisk-ekonomiska struktur.

I grunden har Söderberg skrivit en mycket läsvärd och idémässigt utmanande bok för vänstern både i Sverige och internationellt. Den för fram en rad viktiga och ofta övertygande argument och analyser som vänstern gör väl i att ta på allvar och som borde införlivas i framtida politiska strategier och praxis. Det gäller i synnerhet uppmaningen att återgången till ett klassbaserat fokus inte ska följas av ett totalt förkastande av andra identitetsmarkörer, utan snarare bestå i ett aktivt införlivande av partikulära identiteter i analysen och språkbruket. Söderberg skyggar inte heller för att stundtals utdela svidande självkritik mot vänstern, särskilt den post-marxism som han belägger med en stor del av skulden för den framväxande vita identitetspolitiska strömningen med dess nationalistiska och fascistiska förtecken. Även för de som kommer anse att kritiken som riktas mot delar av vänstern är allt för hård, så tror jag att den ställer en hel del fordrade frågor och framför tänkvärda om än obekväma påståenden.

Det är uppenbart att ett gediget forskningsarbete och en djup kunskap om källmaterialet ligger till grund för Söderbergs bok. Här uppkommer dock den främsta kritiken jag har mot boken, som tyvärr är ett tråkigt klagomål att framföra då det kommer ur en i grunden lovvärd egenskap. Söderberg är nämligen allt för noggrann i sitt refererande och tillhandahållande av källor för sina påståenden och argument. Detta leder till att du som läsare stundtals drunknar i namn, begrepp, grupperingar och årtal på ett sätt som inte bara gör det till långsam läsning, trots ett annars mycket rakt och tydligt språk, utan även skymmer argumentationen bakom en frenetisk referensiver. För även om språket undviker det akademiska skrivandets värsta avarter så finns det en tendens att fotnoterna lite för ofta täcker närmare halva sidan. Dessutom är det ibland så många olika namn på tänkare och skolor på kort tid att de blir svåra att hålla isär. Till bokens försvar ska dock sägas att Söderberg börjar varje kapitel med en sammanfattning av det kommande argumentet och att den även knyts ihop med ett avslutande kapitel som tydligt kokar ner huvudpunkterna i resonemanget på ett berömligt sätt. Detta gör att boken i slutändan är både givande och relativt lättillgänglig. <<

När 38 miljoner människor förlorade jobbet i USA under loppet av nio veckor våren 2020, eller när tiotals miljoner måste fly från världens fattigaste länder varje år på grund av klimatförändringarna, drar nog de flesta slutsatsen att något gått fel. Men så är faktiskt inte fallet. Att miljoner förlorar jobb, bostad eller liv på grund av ekonomiska eller ekologiska kriser beror snarare på att allt har gått rätt till.

De kapitalistiska kriserna framstår som brott mot en annars fungerande kapitalism. Men i själva verket är det tvärtom. De skapas genom helt vanliga och vardagliga processer i kapitalismen. De processer som skapar välstånd och rikedom skapar också misär och fattigdom – och kris. Genom evig jakt efter profit skapas det guld och gröna skogar på en plats och fattigdom, avskogning och miljökatastrofer på en annan. Kriserna strider inte mot kapitalismens logik, modernismen eller den härskande samhällsordningen. Kriserna är en nödvändig komponent i allt detta.

Kriserna är del av kapitalismen, de kommer ur den, de omformar den och ger den ny kraft. Kriserna innebär enorma problem för många människor samtidigt som de är en nödvändighet för det kapitalistiska systemet. Utan kriserna skulle kapitalismen ha kollapsat för länge sedan. Utan möjligheten att förnya sig genom ekonomiska kriser skulle kapitalismen aldrig kunna överleva, utan att utnyttja naturen på ett ohållbart sätt skulle den inte kunna existera. Det är här hunden ligger begraven. Kriserna är inte något ”fel i systemet”: kriserna är systemet.

Kapitalismen är krisernas tid. Aldrig tidigare har kriser varit inskrivna i samhällssystemets dna på samma sätt. Men folk i tidigare samhällen har också haft problem, hamnat i alla möjliga olyckliga situationer på grund av oväder, missväxt, dålig politik, krig eller annat. Det var kanske inte okomplicerat att vara jägare och samlare heller och att styra Romarriket måste ha varit en utmaning från helvetet. Men kapitalismen är en game changer. Aldrig tidigare har en samhällsform varit beroende av återkommande ekonomiska kriser, producerade av systemet självt, för att överleva. Aldrig

ARTIKELFÖRFATTARE

Ståle Holgersen

är forskare i kulturgeografi. Han har tidigare givit ut *Staden och kapitalet. Malmö i krisernas tid* (Daidalos). Medverkade senast i Röda rummet med artikeln *Corona, hälsa och klass* tillsammans med Roya Hakimnia.

Utdrag

Krisernas tid. Ekologi och ekonomi under kapitalismen

Av **Ståle Holgersen**

Bokförlaget Daidalos, 2022

tidigare har det skapats en global metabolisk reva mellan människan och naturen som lett oss in i klimatkriser och till en ny geologisk epok. Numera kommer kriserna ur motsättningar som finns inom själva systemet och de kommer med en sådan styrka att det på samma gång är fascinerande och rejält skrämmande.

Begreppet kris finns redan i de gamla grekernas skrifter, men då i förhållande till lag (och därmed politik), medicin och teologi. Men begreppet var enligt historikern Reinhart Koselleck mest sannolikt inte särskilt centralt förrän framåt 1600-talet. Men när det användes var det primärt i medicinsk bemärkelse, som det observerbara tillståndet och domen (judicium) om sjukdomsförloppet, som den avgörande punkt när det blir tydligt om patienten kommer att överleva eller dö. Från 1600-talet expanderade användningen av krisbegreppet till att även beskriva fenomen inom politik (och krig), ekonomi, historia och psykologi, och från 1700-talet och framåt exploderade användningen av begreppet. Enligt Brian Milstein förflyttades användningen från den individuella till den samhälleliga kroppen, eller ”body politic”. Begreppet fick nu en mer radikal mening: som en viktig komponent i idén om framsteg. Kriser kom att betraktas som viktiga historiska ögonblick, vändpunkter och revolutioner.

”Vi lever i krisernas tid. Och det har vi alltså gjort i några århundraden. Men början på 2020-talet var ändå rätt extraordinär, även för att vara under kapitalismen.”

Att begreppet kris vinner terräng vid kapitalismens tillblivelse är kanske inte så märkligt. Det är ingen slump att begreppen kris och kapitalism utvecklades sida vid sida under artonhundratalet. 1700- och 1800-talen var oroliga och revolutionerande tider med feodalsamhällets söndervittring, borgerliga revolutioner, teknologiska revolutioner, breda sociala rörelser och ”upptäckter”/ plundringar av resten av världen. Men man skulle kunna tänka sig att begreppet borde ha försvunnit när övergången till kapitalismen fullbordats, att begreppet inte längre skulle behövas när den nya produktionsformen hade fått sätta sig. Men så var det inte. Tvärtom. Alla som levde år 2020 vet att detta verkligen inte var fallet. Om något har krisbegreppet blivit allt viktigare i takt med att kapitalismen har utvecklats. Att begreppet får en annan och viktigare betydelse under kapitalismen än tidigare är inte konstigt eftersom det också finns något speciellt som måste beskrivas.

Att kapitalismen har kriser inskrivna i sitt dna gör att härskare måste tänka annorlunda än tidigare. Existensberättigandet för makthavare i alla tidigare epoker har – som grundprincip – varit ett ”oförändrat bibehållande av det gamla” där makthavare behöll sin makt genom att se till att saker och ting förblev som de var. Under kapitalismen är premissen en annan: den kan inte överleva utan att hela tiden radikalt förändra sig själv och världen omkring sig, den kräver en oavbruten omskakning av alla samhällsförhållanden, en evig osäkerhet och rörelse. I en tid då allt som är fast förflyktigas måste makthavarna oavbrutet förändra för att behålla sin makt:

nya sätt att organisera produktionen och ny teknologi, ny infrastruktur och nya kommunikationsmönster, nya relationer till arbetare och naturen, och nya sätt att legitimera sin makt. Den härskande klassen måste ständigt revolutionera för att behålla status quo.

Milstein gör en intressant distinktion mellan en defensiv och offensiv läsning av kris. Den första utvecklades från 1600-talet och kan kopplas till Hobbes Leviathan och handlade om att övervinna faror och återställa ett ”normaltillstånd”. Den andra kom på 1700-talet med författare som Rousseau och Thomas Paine. Nu handlade det inte längre om att dra sig tillbaka eller att försöka undvika kriser, utan snarare om att komma vidare till nästa steg i den historiska utvecklingen. Detta synsätt kom inte ur intet, det avspeglade den nya tiden: kapitalismen.

Vi lever i krisernas tid. Och det har vi alltså gjort i några århundraden. Men början på 2020-talet var ändå rätt extraordinär, även för att vara under kapitalismen. Under det gudsförgätna året 2020 verkade det finnas kriser på absolut alla fronter. Även krisernas tid hamnade till synes i kris. Det blev en folksport att lista olika kriser som omger oss: Politiska, sociala, ekonomiska, ideologiska, rasistiska, ekologiska, civilisatoriska, planetära och demokratiska kriser. De flesta verkar också vara överens om att kriserna är sammanlänkade.

Joseph Choonara skriver om en trippelkris (covid-19-pandemin, ekonomisk recession, ekologisk kris), medan Michael Jacobs menar att frimarknadsmodellen har skapat en trippelkris för kapitalismen (finansiellt instabil,

miljömässigt ohållbar och politiskt impopulär). Zachary Levenson refererar till en organisk kris som är ett sammanflöde av sammanvävda kriser på ”nästan alla områden”, där det är ”svårt att fundera ut var man ens ska kunna börja göra en intervention”. Han nämner ekonomisk, politisk, ekologisk och ideologisk kris, liksom kris i den sociala reproduktionen och kris orsakad av rasism. Salar Mohandesi skriver att vi har flera in-kapslade [”nested”] kriser som är relativt autonoma och förstärker varandra: en konjunkturell kris orsakad av coronapandemin, en organisk kris i nyliberalismen, en strukturell kris med social reproduktion och en epokgörande kris för själva planeten. Bergman-Rosamond och kollegor beskriver en rad kriser som relaterade genom ”kriskedjor” eller ”inter-krisrelationer” och börjar sin text med att nämna följande: klimatkris, finansiell och politisk kris, depression, försörjningskris och personlig säkerhetskris.

Under krisåret 2020 frågade många sig om kapitalismen överhuvudtaget kunde överleva alla dessa kriser. Men frågeställningen borde vara en annan: skulle kapitalismen kunna leva utan sådana kriser? Skulle kapitalismen överleva utan just krisår som 2020? Svaret är nej. När man ser hur kriserna uppfriskar och stärker kapitalismen kan det vara illustrerande att parafrasera vad Voltaire sade om Gud: om de inte redan fanns skulle man behöva uppfinna dem. <<

Noter till texten återfinns på rodarummet.org

MARX22

28-30
OKTOBER

TEMA:
DEN URSPRUNGLIGA
ACKUMULATIONEN

FREDAG KL 17-20
LÖRDAG OCH SÖNDAG KL 10-17
ABF-HUSET,
SVEAVÄGEN 41, STOCKHOLM
FRIVILLIG ENTRÉ

"DEN URSPRUNGLIGA ACKUMULATIONEN"

– så kallade Karl Marx den historiska process som frambringade det kapitalistiska klassamhället genom att samla rikedomar i ett fåtal händer. MARX22 sätter fokus på kapitalets fortsatta ackumulation och expansion och ställer frågan:

**HUR KAN VI FINNA NYA FORMER
FÖR DET GEMENSAMMA?**

RÖDA RUMMET PÅ MARX 22:

Panel samtal med Søren Mau - Det tysta tvångets historia och teori

Filosofen och forskaren Søren Mau presenterar sin kommande bok "Mute Compulsion: A Marxist Theory of the Economic Power of Capital", som publiceras av bokförlaget Verso hösten 2022. Boken bidrar med en ny teori om ekonomisk makt genom att fokusera på de abstrakta och opersonliga uttrycken för makt som är unika för kapitalismen
29/10 KL 16, PALMESSALEN